

VARIA

ŁUKASZ MOĆKUN

WYCHOWANIE A POWOŁANIE, WYBRANE WSKAZANIA I PROPOZYCJE JANA PAWŁA II

O wielkości św. Jana Pawła II napisano już bardzo wiele, wybitny papież, który swoim nauczaniem dotknął większości obszarów ludzkiej aktywności, jest niekwestionowanym autorytetem w wielu dziedzinach nauki. Sprawa wychowania, którą poruszał papież, nie wygląda inaczej. W wielu tekstach i wystąpieniach św. Jan Paweł II podejmował problemy związane z wychowaniem. Dotykał spraw nabrzmiałych, niepokojących, jednocześnie odwoływał się do pedagogii stosowanej przez Mistrza z Nazaretu¹. Święty Jan Paweł II napisał, że być człowiekiem jest jednym z podstawowych powołań człowieka: być człowiekiem na miarę daru, jaki otrzymał. Na miarę tego talentu, którym jest samo człowieczeństwo, a z kolei dopiero na miarę wszystkich talentów, jakimi został obdarzony². Celem artykułu jest przedstawienie korelacji pomiędzy wychowaniem a powołaniem w nauczaniu Jana Pawła II. Na początku zwrócimy uwagę na definicję i cel wychowania w nauczaniu papieża, a następnie odpowiemy na pytanie: na czym powinien opierać się model wychowania?, a na koniec zatrzymamy się przy istocie wychowania, ukazując powołanie człowieka.

1. Definicja i cel wychowania

Papież w swoim nauczaniu ukazywał wychowanie jako proces nigdy niezaoczony. Jeden z najbardziej znanych tekstów dotyczących definicji wychowania pochodzi z przemówienia do uczniów z 1983 r.: „Wychowywać znaczy pomagać człowiekowi otwierać się na całkowitą rzeczywistość, czyli rozwijać wszystkie swoje potencjalne zdolności w odniesieniu do wielorakich aspektów rzeczywistości, doprowadzając go w ten sposób do aktywnej postawy wobec siebie samego i tego wszystkiego, co należy do jego doświadczenia: osób, rzeczy, wydarzeń. Wychowywać znaczy w szczególności otwierać młodego człowieka na radość osobistego spotkania z jedynym Nauczycielem wzywającym człowieka do

■ ŁUKASZ MOĆKUN, student Wyższego Seminarium Duchownego w Elku; e-mail: lukas272@vp.pl

¹ Por. J. Matalski, *Model Wychowania w nauczaniu, bł. Jana Pawła II*, „Vernum Vitae” 21/2012, s. 253.

² Por. Jan Paweł II, List do rodzin z okazji Roku Rodziny, *Gratissimam sane*, 9.

prawdy i do przeznaczenia, które warunki społeczno-kulturalne mogą wprowadzić zaciemniać, ale na pewno nie mogą ich wykrzywić i zlikwidować”³.

W zdefiniowaniu wychowania, jak i celu wychowania, odniesiemy się do Listu do Rodzin z 1994 r., w którym papież odpowiada, że nie można pominąć dwóch fundamentalnych prawd: po pierwsze, że człowiek jest powołany do życia w prawdzie i miłości, a po drugie, że każdy z nas urzeczywistnia bezinteresowny dar z siebie samego dla drugiego człowieka⁴. Odnosi się to zarówno do tych, którzy wychowują, jak i do tych, którzy są wychowywani. W dokumencie tym proces, jakim jest wychowanie, papież określa jako wzajemną komunie osób. „Wychowawca” jest osobą, która „rodzi» w znaczeniu duchowym”. „Wychowanie” w tym ujęciu „może być równocześnie uważane za prawdziwe apostołstwo”. Jest wspólnym uczestnictwem w prawdzie i miłości, w tym ostatecznym celu, który stanowi powołanie człowieka ze strony Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego⁵.

Powołanie każdego człowieka to odkrywanie Bożego zamysłu⁶, im bardziej odkrywamy, że Bóg nas kocha, i ma dla nas wspaniały plan życia, wystarczy Bogu zaufać. Pójście za powołaniem wymaga jednak jeszcze czegoś więcej. Wymaga życia w przyjaźni z Bogiem. Odkryć i zaakceptować Boże powołanie może tylko ten, kto wierzy, że Bóg go kocha, i odpowiada na miłość miłością. Bóg, który jest miłością i prawdą, wszystkim nam wyznaczył podobne w swej istocie powołanie życiowe. Każdy z nas jest powołany do życia w miłości i prawdzie. To jest najbardziej podstawowe powołanie, które wierzący otrzymują wraz z łaską sakramentu chrztu świętego. Nikogo Bóg nie powołuje do życia w samotności, nienawiści, krzywdzie, egoizmie, kłamstwie czy iluzjach. Tego typu doświadczenia i sytuacje życiowe są dramatem człowieka. Są następstwem buntu pierwszych ludzi, a także konsekwencją odchodzenia od Boga i lekceważenia Jego woli ze strony poszczególnych osób, rodzin, środowisk i całych społeczeństw.

2. Model wychowania w nauczaniu Jana Pawła II

Model wychowania w nauczaniu papieża jest zbudowany na sześciu filarach⁷:

- chrystocentryzmie,
- spójnej, pełnej odniesień do zbawienia teleologii,
- chrześcijańskiej aksjologii – wychowanie do wartości,
- środowisku wychowawczym,
- samowychowaniu,
- pedagogii zasad.

³ Por. Jan Paweł II, Audyencja dla uczniów szkół prowadzonych przez barnabity 26.11.1983, *Nauczanie papieskie*, Poznań 1983.

⁴ Por. Jan Paweł II, List do rodzin z okazji Roku Rodziny, *Gratissimam sane*, 16.

⁵ Tamże, 16.

⁶ Por. Jan Paweł II, Orędzie na Światowy Dzień Modlitw o Powołania 1997, 2.

⁷ Por. J. Matalski, *Model Wychowania w nauczaniu, bł. Jana Pawła II*, s. 253nn.

Owe filary wspomagane są działaniami państwa i organizacji społecznych. Wszystkie powyższe elementy mają za zadanie „odkrycie człowieka wewnętrznego z jego właściwościami, talentami, szlachetnymi pragnieniami, ideałami, ale równocześnie jest to odkrycie słabości, wad, złych skłonności, egoizmu, pychy i zmysłowości”⁸.

2.1. Chrystocentryzm

Niewątpliwie źródłem podstawowym wszelkiego rozwoju i wychowania człowieka jest osoba Jezusa Chrystusa, który jest Drogą i Prawdą i Życiem. Papież często podkreślał, że „spotkanie z Jezusem jest wydarzeniem, które nadaje sens egzystencji człowieka i wstrząsa nią, ukazując duchowe horyzonty prawdziwej wolności”⁹. Głównym tematem papieskiego nauczania skierowanego do młodzieży jest Jezus Chrystus. To On jest centralnym punktem w całym nauczaniu Kościoła, ponieważ „każda autentyczna katecheza jest chrystocentryczna [...], a ostatecznym celem katechezy jest doprowadzenie danego człowieka nie tylko do spotkania z Jezusem Chrystusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości. Chrystus jest wzorem odnoszenia się do Boga i do człowieka”¹⁰.

Wychowanie ma podstawowe znaczenie dla kształtowania stosunków międzyludzkich i społecznych¹¹. Chrystus jawi się więc w procesie wychowania jako Przewodnik, Przyjaciel oraz Ideał. W konsekwencji chrystocentryczne wychowanie prowadzi wychowanka do rozwoju poprzez odczytywanie drogowskazów zawartych w Słowie Objawionym oraz uczestnictwo w liturgii Kościoła.

2.2. Chrześcijańska teleologia

Papież często sugerował się nauczaniem soborowym. W *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim* pojawia się zdanie, że „prawdziwe wychowanie zdąża do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie, będzie brał udział”¹². Chodzi tu przede wszystkim o to, aby wychowanie było „stawianiem się człowieka coraz bardziej człowiekiem”¹³. To z kolei ukazuje proces wychowania przeniknięty personalizmem chrześcijańskim. Podkreśla on godność osoby ludzkiej i wartości każdego człowieka. Wymaga poszanowania godności wychowanka i troski o jego rozwój oraz pracy nad rozwojem własnej osobowości.

⁸ Zob. Jan Paweł II, Przemówienie do młodzieży na Jasnej Górze, 6.06.1979.

⁹ Por. Jan Paweł II, Orędzie na IX i X Światowy Dzień Młodzieży.

¹⁰ Por. CT 5.

¹¹ Por. Jan Paweł II, W imię przyszłości kultury. Przemówienie w siedzibie UNESCO, 02.06.1980.

¹² Por. Jan Paweł II, *Aby wychowanek nauczył się 'być', a nie tylko wiedzieć*.

¹³ Por. Jan Paweł II, W imię przyszłości kultury. Przemówienie w siedzibie UNESCO, 02.06.1980.

Teleologia wychowawcza w nauczaniu papieża została ukierunkowana na cel ostateczny, jakim jest dobro osoby ludzkiej. Stąd też Jan Paweł II z naciskiem podkreślał, że w wychowaniu trzeba kształtować relacje między innymi ludźmi. Gdy człowiek będzie dbał o te relacje, wtedy stosunek do bliźnich ostatecznie będzie skierowany na dobro osoby. Jeśli człowiek lub wspólnota upośledzi ten system odniesienia na dobro, wówczas pomiędzy osobą a wspólnotą wyrośnie przepaść. Przepaść obojętności, przepaść zniszczenia, które szybciej może zagrażać osobie, później wspólnocie, w której dana osoba funkcjonuje¹⁴.

2.3. Chrześcijańskie wartości

Wielokrotnie św. Jan Paweł II przypominał o wyborach opartych na wartościach, które są podstawą, która nie tylko decyduje o życiu, ale także określa pewne linie postępowania i strategię, które budują życie w społeczeństwie¹⁵. Proces wychowania powinien ujmować także świadomość wszystkich elementów struktury aksjologicznej człowieka, a nade wszystko świadomość indywidualności i osoby wychowanka. Kierowanie procesem wychowawczym prowadzi wychowanka do osiągnięcia samoświadomości i niezależności, wskazuje drogę ku wprowadzaniu w życie wartości chrześcijańskich, a wtedy te wartości przerażają się w zachowania służące człowiekowi w przeżywaniu swojej egzystencji. Jan Paweł II mówił do młodzieży, że każdy powinien „odczytać siebie, swoje człowieczeństwo, równocześnie jako własny świat wewnętrzny i jako swoisty obszar bytowania z drugimi i dla drugich”¹⁶.

Chrześcijańskie wartości, do których człowiek dąży, prowadzą wychowanka do moralizmu chrześcijańskiego, który nie ogranicza się tylko do zachowania dekalogu, ale wymaga od człowieka ciągłego doskonalenia się i powołania do świętości. Podstawę takiej idei stanowi postulat posłuszeństwa sumieniu w podejmowaniu decyzji. Moralizm prowadzi człowieka do uczenia się odróżnienia prawdy od fałszu, sprawiedliwości – od tego co niesprawiedliwe, moralne – od tego co niemoralne¹⁷.

Wartości chrześcijańskie kształtują człowieka od wewnątrz¹⁸. Stwarzają człowiekowi współczesnemu szansę wyjścia z kryzysu. Papież chciał pomóc wielu młodym ludziom, którzy stają przed problemem różnych wyborów. W procesie wychowawczym owe wybory stają się bardziej czytelne i konkretniejsze, a także pozwalają wychowankowi lepiej zrozumieć siebie, drugiego i świat.

¹⁴ Por. K. Wojtyła, *Rodzicielstwo jako communio personarum*, „Ateneum Kapłańskie” 66/1974.

¹⁵ Por. Jan Paweł II, Ośrodek na XVIII Światowy Dzień Pokoju, 01.01.1985.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, List do młodych *Parati Semper*, 31.03.1985, n. 7.

¹⁷ Por. KDK 16–17.

¹⁸ Por. EV 95.

2.4. Istota wychowania

Istotą wychowania jest samowychowanie, to w nim istnieją dwa bieguny odniesienia, z tą różnicą, że podmiot i przedmiot wychowania stanowi tu jedna i ta sama osoba. Człowiek staje się niejako wychowawcą, sam będąc wychowankiem¹⁹. To człowiek ma poczucie własnej zależności, która ujawnia się w procesie samowychowania jako urzeczywistnianie siebie w otaczającym świecie. Na pewnym etapie rozwoju przestaje być z zewnątrz sterowny i przejmuje odpowiedzialność za kształt własnego człowieczeństwa. Sam zaczyna określać cele, do których dąży we własnym rozwoju, sam dobiera metody, ustala wartości kierunkowe, stawia sobie zadania i wymagania, stara się sprostać wyzwaniom, jakie przynosi mu życie. Realizując siebie poprzez czyn, kształtuje właściwą dla siebie hierarchię wartości, która pomaga mu osiągnąć dojrzałą osobowość. Człowiek, wychowując sam siebie, staje się podmiotem wychowania, jego zaangażowanie jest świadome i celowe. Samowychowanie wymaga jednak starannego przygotowania wychowanka do pracy nad sobą, i to zarówno ze strony rodziców, jak i nauczycieli i wychowawców. Proces samowychowania nigdy się nie kończy, stanowi permanentną pracę nad sobą, żmudną, ale fascynującą. Samowychowanie zmierza do tego, aby bardziej „być” człowiekiem, być chrześcijaninem.

2.5. Środowiska wychowawcze

Papież wskazuje na cztery środowiskowe obszary oddziaływań wychowawczych, m.in.: rodzinę, szkołę, kościół, rówieśników.

Tak np. „pierwszym miejscem, gdzie rozpoczyna się proces wychowawczy młodego człowieka, jest dom rodzinny”²⁰. To właśnie najbliżsi, rodzice, są pierwszymi wychowawcami otwierającymi swoje dzieci na świat wartości, a przede wszystkim na Boga i drugiego człowieka. Rodzice kształtują tożsamość osobowościową dziecka. „Rodzina tak winna przygotować dzieci do życia, aby każde wypełniło całkowicie swe zadanie zgodne z otrzymanym od Boga powołaniem”²¹. Zatem rodzina w dziedzinie wychowania jest nie do zastąpienia. Stąd też papież poświęcił tak dużo miejsca w swoim nauczaniu powołaniu rodziny i jej trwałości.

Rodzinnie oczywiście pomaga szkoła, która dopełnia rolę wychowawczą rodziców. Szkoła ma doprowadzić uczniów do odkrycia, iż „być wykształconym znaczy być bardziej przygotowanym do życia; mieć większą zdolność do oceny, czym jest życie, co ono ma do zaoferowania i co człowiek może ofiarować w zamian ludzkości jako takiej”. To z kolei jest możliwe dzięki spotkaniu i dialogowi nauczyciela z uczniem. Tylko wtedy można mówić o efektywnym wychowaniu. Papież podkreślał, iż „z aktywnego stosunku między wychowawcą i wychowankiem winien wypływać wzrost człowieczeństwa”²². W ten sposób zarówno

¹⁹ Por. K. Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 1994, s. 158.

²⁰ Por. Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy Świętej, Łowicz, 14.06.1999.

²¹ Por. FC 53.

²² Por. Jan Paweł II, Audiencja dla nauczycieli szkół średnich, Watykan, 03.11.1979, n. 4.

szkoła, jak i rodzice odkrywają przed uczniem niezwykle ważną przestrzeń, jaką jest humanizm chrześcijański. Domaga się on m.in. szacunku dla ciała – stworzonego przez Boga i przeznaczonego do zbawienia. Ten proces powinien być ciągły, codzienny.

W procesie wychowania i wzrastania istotną rolę zajmuje Kościół, będący strażnikiem prawidłowego wychowania. Jan Paweł II w Meksyku przypomniał, że szkoła katolicka powinna dawać przyszłym obywatelom pełną formację, ugruntowaną na autentycznych podstawach ludzkich i chrześcijańskich, natomiast wprowadzenie społecznej nauki Kościoła do programów nauczania zapoczątkowało większe poszanowanie praw wszystkich ludzi, zwłaszcza tych cierpiących nędzę i zepchniętych na margines społeczny. A chrześcijaństwo przynosi dopełnienie i uwieńczenie osobowości młodego człowieka we wszystkim tym, co jest wielkie, piękne i szlachetne w świecie i w człowieku²³.

Mówiąc o środowiskach wpływających na wychowanie, papież nie zapominał także o rówieśnikach wychowanków. „Szczególnie jednak uczymy się człowieka, obcując z ludźmi”²⁴. Trzeba pamiętać, iż udział w grupie rówieśniczej nie tylko zaspokaja potrzeby psychiczne dzieci, lecz także wpływa pozytywnie na ich rozwój społeczny. Zatem przyczynia się do uspołecznienia. Ponadto grupa jest również tym miejscem, gdzie młody człowiek poznaje życie, doświadcza jego smaku, uczy się sprytu, ale też często cwaniactwa. Zdobywa umiejętności radzenia sobie z trudnościami, stawiania im czoła, grupa rówieśnicza jest swego rodzaju szkołą życia, przygotowując młodego człowieka do życia w społeczności, do pełnienia określonych ról społecznych²⁵.

3. Wskazania i propozycje Jana Pawła II odnośnie do wychowania

- **Zasada wychowania do miłości:** „Wy młodzi powinniście przede wszystkim dać zdecydowane świadectwo miłości do życia jako daru Bożego; miłości, która musi ogarniać każde życie od początku do końca”²⁶. Miłość ma więc być szczególnym narzędziem kształtowania siebie oraz innych.

- **Zasada wychowania do poszanowania godności ludzkiej:** „Bądźcie prorokami, słowem i czynem buntując się przeciw cywilizacji egoizmu, która często traktuje człowieka jako narzędzie, a nie cel”²⁷. Wychowanie musi więc zasadzać się na fundamentalnym poszanowaniu osoby ludzkiej.

- **Zasada wychowania do twórczej pracy:** „Młodość to czas rozpoznawania talentów. Równocześnie jest to czas wchodzenia na wielorakie szlaki,

²³ Zob. Jan Paweł II, Spotkanie z uczniami szkół katolickich w Instytucie Miguel Angel w Meksyku, 30.01.1979.

²⁴ Por. Jan Paweł II, List do młodych *Parati Semper*, 31.03.1985, n. 14.

²⁵ Por. A. Skreczko, *Grupy rówieśnicze*, „Czas Miłosierdzia” 7/2004, s. 12.

²⁶ Zob. Jan Paweł II, Orędzie na XI Światowy Dzień Młodzieży, Rzym, 31.03.1996, n. 6.

²⁷ Tamże, n. 6.

po których rozwijała się i nadal rozwija cała ludzka działalność i twórczość”²⁸. Jest to zatem nakreślenie pewnej perspektywy, w której trzeba uruchomić własny potencjał.

- **Zasada wychowania, gdzie Mistrzem jest Chrystus:** „Budujcie swoje życie według jedynego wzorca, który was nie zawiedzie. Zachęcam was, byście otworzyli Ewangelię i odkryli, że Jezus Chrystus chce być waszym przyjacielem”²⁹. Papież doceniał więc wychowanie religijne i jego znaczenie dla ludzkiego rozwoju.

- **Zasada wychowania do wartości:** „Trzeba, ażeby młodość była wzrastaniem, aby niosła z sobą stopniową akumulację wszystkiego, co prawdziwe, co dobre i piękne”³⁰. Nie można zatem uciekać od wartości, choć są one nieraz trudne.

- **Zasada wychowania do prawidłowej samooceny.** Jan Paweł II apelował do młodzieży, aby nie uciekała od siebie, by była gotowa na „odkrycie człowieka wewnętrznego z jego właściwościami, talentami, szlachetnymi pragnieniami, ideałami, ale równocześnie jest to odkrycie słabości, wad, złych skłonności, egoizmu, pychy i zmysłowości”³¹. W procesie wychowania ważne jest kształtowanie obiektywnego spojrzenia na siebie. Wszelki subiektywizm w tym względzie utrudnia wzrost.

- **Zasada wychowania w konsekwencji:** „Wiara w Niego i nadzieja, której On jest mistrzem i nauczycielem, pozwalają człowiekowi odnieść zwycięstwo nad samym sobą, nad tym wszystkim, co w nim jest słabe i grzeszne, a zarazem ta wiara i nadzieja prowadzą do zwycięstwa nad złem i skutkami grzechu w świecie nas otaczającym”³². Tylko wytrwała praca nad sobą przynosi efektywną zmianę, co w wychowaniu jest nie do przecenienia.

- **Zasada wychowania w prawdzie:** „Nie wpisujcie w projekt Waszego życia treści zniekształconej, zubożonej i zafałszowanej [...]; szukajcie tej prawdy tam, gdzie ona rzeczywiście się znajduje. Jeśli trzeba, bądźcie zdecydowani iść pod prąd obiegowych poglądów i rozpropagowanych haseł”³³. Prawda powinna być fundamentem podejmowanych działań zmierzających do kształtowania dojrzałej osobowości.

Na zakończenie przytoczę słowa papieża św. Jana Pawła II z homilii wygłoszonej 14 czerwca 1999 r. w Łowiczu, które będą wskazaniem na dziś: „[...] drodzy nauczyciele i wychowawcy. Podjęliście się wielkiego zadania przekazywania wiedzy i wychowania [...]. Młodzi was potrzebują. Oni poszukują wzorców, które byłyby dla nich punktem odniesienia [...], domagają się od was przykładu życia. Trzeba abyście byli dla nich przyjaciółmi, wiernymi towarzyszami i sprzymierzeńcami w młodzieńczej walce. Pomagajcie im budować fundamenty pod ich

²⁸ Por. Jan Paweł II, List do młodych *Parati Semper*, 31.03.1985, n. 12.

²⁹ Por. Jan Paweł II, Oświadczenie na X Światowy Dzień Młodzieży, Manila, 12.01.1995, n. 5.

³⁰ Por. Jan Paweł II, List do młodych *Parati Semper*, 31.03.1985, n. 14.

³¹ Zob. Jan Paweł II, Przemówienie do młodzieży na Jasnej Górze, 06.06.1979.

³² Zob. Jan Paweł II, Homilia podczas spotkania z młodzieżą na placu Adama Mickiewicza w Poznaniu, 03.06.1997, n. 2.

³³ Por. Jan Paweł II, List do młodych *Parati Semper*, 31.03.1985, n. 10.

przyszłe życie [...]”. Wychowanie i samowychowanie do świętości ma pobudzić władze człowieka: rozum, wolę, sumienie, aby w świetle Bożego Objawienia sam wychowywał siebie do świętości.

Chrystocentryzm – do naśladowania Jezusa Chrystusa

Teleologia chrześcijańska – dbanie o drugich

Chrześcijańskie wartości – powołanie do świętości

Środowisko – dzięki któremu człowiek może wzrastać

Pedagogię zasad – które ułatwiają człowiekowi dążyć do zbawienia

I ostatnie – samowychowanie – w którym człowiek sam zdecyduje, czy pójdzie proponowaną mu drogą.

Pomocą w kroczeniu ku doskonałości są sakramenty przeżywane we wspólnocie Kościoła. To w nich jest obecny Chrystus ze swoją zbawczą mocą. Zachętą dla nas niech będą słowa z Listu św. Pawła do Efezjan: „Zachęcam was – mówi święty Paweł – abyście postępowali w sposób godny powołania [...] celem budowania Ciała Chrystusowego” (Ef 4, 1. 12). Czyż może być większe powołanie od tego, którym Bóg nas obdarzył?³⁴

EDUCATION AND VOCATION, SELECTED INDICATIONS AND SUGGESTIONS OF JOHN PAUL II

SUMMARY

The present article is portraying the certain route of the upbringing, in which appointing every man is developing. In the process of bringing up the man after the certain time alone is picking it up decisions and vital elections. The process a self-upbringing is which can help aspire to the holiness is supposed to stimulate authorities of the man: mind, will, conscience, in order to in the light of the God's Revelation, the man alone brought himself up to the holiness. Suggested upbringings by the Pope, in the article are prompting pillars to discover and to develop the vocation.

KEY WORDS: education, vocation, John Paul II

³⁴ Por. J. Matalski, *Model Wychowania w nauczaniu, bł. Jana Pawła II*, s. 267–268.